

გამ. „შინაური საქმეების“ რედაქციისა-

== № 8. ==

მოსსენება

პროტესორ ა. ყაგარელისა.

ნ ა თ ა რ გ მ ნ ი

სინთ. რ. „Цѣрковныя Вѣдомости“-დან,
1906 წლ.

მცმობანი მე XVII—XVIII სსუკ. ოფიციალურ
მიწერ-მწერებისა საქართველს (ივერიის)
ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ.

ქ უ თ ა ი ს ი.

ს. ცამბა ა. ხელაძისა.

1911

გამ. „შინაური საქმეების“ რედაქციისა.

№ 8.

მოსსენება

ბროტესორ ა. ცაგარელისა.

ნათარგმნი

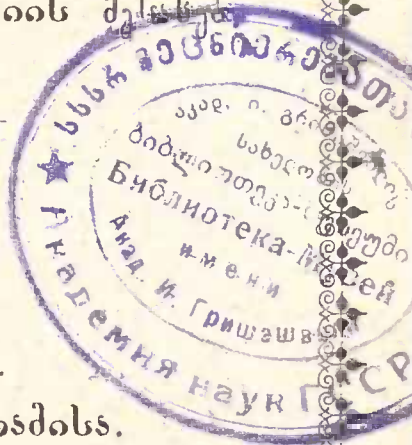
სინოდის ორგანის „Цѣрковныя Вѣдомости“-დან,
1906 წლ.

მრწმობანი მე XVII—XVIII საუკ. ოფიციალურ
მიწერ-მრწერებისა საქართველოს (იგულისხმობს)
ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ.

ქუთაისი.

სტამბა ი. ხელაძისა.

1911

2172

მოხსენება

პროფესორ ა. ცაგარელისა.

„სიცხოველე სარწმუნოებისა ქართველებში დიდია, რისგანაც წარმოსდგება მათი ერთგულება სრულიად რუსეთის ხელმწიფის კარისადმი და კეთილი განწყობილება რუსეთის ხალხისადმი“.¹⁾ ასე ამბობს მოხსენება, წარდგენილი დედოფალ ეკატერინა მე II-დმი უცხო ქვეყნების საქმეთა კოლეგიისაგან 1768 წ. ოსმალეთთან პირველ ომიანობის წინ, რომელშიდაც მონაწილეობის მიღებაზე დედოფალი საკუთარი წერილით იწვევდა საქართველოს მეფეებს და ხალხს²⁾).

¹⁾ სიგელები და სხვა ისტორიული საბუთის წერილები მე XVIII საუკუნისა, რომლებიც ეხებიან საქართველოს. პირველი ტომი 1768—1774 წ-დი. პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორის ა. ა. ცაგარელის რედაქტორობით საქართველოს ქარტი 1771 წ. პეტერბგი 1891 წ. 6—9 გვ. (რუსულათ).

²⁾ სათაური ამ მოხსენებისა: „ბჭობა იმაზედ, თუ რა ღონისძიებით დაიყოლიონ ქართველნი მონაწილეობის მიღებაზე ახლანდელ ოსმალეთის პორტასთან ომში, სიგელები, პირველი ტომი, 1 გ.

საქართველოს საეკლესიო საკითხის ბჭობაში საკუთარი ყურადღების ღირსია ის გარემოება, რომ იმ დროის უმეტეს ცნობილ რუსთა ოფიციალურ დამოწმებით, პირველათ, სიცხოველე სარწმუნოებისა ქართველ ხალხში მე XVIII საუკ. იყო დიდი, მაშასადამე, სარწმუნოება მაშინ არ იყო დაცემული, როგორც ზოგნი ეხლა ფიქრობენ, და მეორედ, რომ ეს „დიდი სიცხოველე სარწმუნოებისა“ ითვლებოდა მაშინაც წყაროდ და ძიზგზად ქართველთა კეთილ-ნდობისა და განწყობილებისა რუსეთის ხელმწიფისა და ხალხისადმი, ყველა კი ეს, ერთად აღებული, უჩვენებდა, რომ მომავალ ძნელ ომში, თათრების წინააღმდეგ საქართველოს მეფენი და ხალხი გაუწევინ რუსეთს დიდ შეწევნას და შველას, — რაშიდაც რუსეთი არ მოსტყუვდა.

ჩვეულებრივით წარმოიდგენენ საქართველოს რუსეთთან კავშირის შეკვრამდის, 1783 წ., როგორც დაჭრილს, გასარცულს ავაზაკებისაგან და გადაგდებულს დიდ გზაზე, კაცს, ვიდრე რუსეთმა, როგორც მოწყალე სამარტელმა, სიბრალულის გამო არ წაიყვანა ის და არ განკურნა მისი კრილობანი³⁾

³⁾ ერთმა სასულიერო წევრმა საქართველოს უწოდა „უმაღური“, რადგანაც მას სურს აღადგინოს კანონიერი წესი თავის ავტოკეფალიურ ეკლესიის მართვა-გამგეო-

ასეთი აზრი საქართველოზე, როდესაც საგანს ახლო გავიკნობთ ვერ პოულობს დამტკიცებას ნამდვილ რუს—ქართველთ დამოკიდებულებათა ისტორიაში.

საქართველოში მე XVIII საუკ. არა მარტო „სიცხოველე სარწმუნოებისა იყო დიდი“, არამედ ქართული სახელმწიფოც იყო საკმაოდ ძლიერი და შემძლებელი, რომ რუსეთს ეძებნა და ღირსეულად დაეფასებია მისი სამხედრო შეწევნა და დახმარება ოსმალებთან, სპარსელებთან და კავკასიის მთიულებთან ომისთვის.

ბისა ეს ამტკიცებს მხოლოდ, რომ ამ მღვდელ-მთავარმა ცუდათ იცის რუს—ქართველთ დამოკიდებულებათა ისტორია: უკანასკნელი სამი საუკუნე რუსეთთან კავშირის შეკვრამდი 1783 წ. საქართველოს დაპყრობაზე ცილობდენ მაჰმადიანთ სახელმწიფოები—სათათრეთი და სპარსეთი, მე XVIII საუკუნეში-კი მათ მიემატა ქრისტეს აღმსარებელი რუსეთიც. რუსების სამმა გალაშქრებამ (1722, 1770, 1796 წ.წ.) სპარსეთში და ოსმალეთში ვერ იქონია მტკიცე შედეგი, მიუხედავთ ამისა ქართველმა მეფეებმა და ხალხმა ცხადათ მიიღეს მხარე ქრისტეანული სახელმწიფოსი და შესწყვიტეს საუკუნოებითი კავშირი მაჰმადიან სახელმწიფოებთან. რუსეთი დადგა მტკიცედ კავკა ეთის გად აღმა მხოლოდ მაშინ, როდესაც საქართველომ მასპინძლურათ გაუხსნა რუსის ჯარს თავისი სახელმწიფოს საზღვრები. ამ საზით, არა მარტო დამარჩილება კავკასიელ მთიულთა, რომლებიც ათხრებდნენ რუსეთის განაპირა საზღვრებს, არამედ დაჭერა შუა აზიისა და კასპის ოლქისა იყო ბუნებრივი შედეგი ქართველ-

1750 წლამდე სათათრეთი და სპარსეთი დროებით იპყრობდნენ საქართველოს არა შვირებითი უფლებით, არამედ უფლებით დამპყრობელისა ანუ მძლეველისა; ხშირად, რომ დაეშორებინა რუსეთს, სპარსეთი მოსთხოვდა ხოლმე საქართველოს მეფეებს მაჰმადიანობის მიღებას, მაგრამ არ ეხებოდა უფლებას და განსაკუთრებულ მდგომარეობას საქართველოს ეკლესიისას; ასე იქცეოდნენ ერთ დროს არაბებიც და განსაკუთრებით მონგოლები, რომლებიც ამასთანავე ათავისუფლებდნენ ეკლესიებს და სამღვდელოებას სახელმწიფო გადასახადებისაგან. მე XVIII საუკ. მეორე ნახევრიდან (სპარსეთის შაჰის ნადირის სიკვდილის შემდეგ 1748 წ.) საქართველოს სამეფოანი ქართლისა და კახეთისა, გაყოფილნი მე XV საუკ. მეორე ნახევრიდან, არა თუ ხელ ახლა შეეროდნენ ერთ ძლიერ სახელმწიფოთ, არამედ

რუსთ 1783 წლის პირობის შეკრულებისა. თუ-კი რუსეთს არ შეეძლო, ან არ შეუძლია წაიწიოს უფრო წინ, ანუ მცირე აზიაში, ან სტამბოლის მხარისკენ,—ამაში რასაკვირველია, საქართველო არ არის დამნაშავე. რუსეთთან კავშირს საქართველომ შესწირა თავისი 20 საუკუნის სახელმწიფო და 15 საუკუნის ეკლესია, სარწმუნოება ჰქრება, და ხალხიც, როგორც ერი, დიდხანს არსებობას ვერ შესძლებს, რადგანაც „არა პურითა მხოლოდ ცხოველ იქმნების კაცი“. ახლა ვკითხოთ: ვინ არის „უმაღური“ და ვინ რომელი „გაზენიერა“?!

ქართველ მეფეთა თეიმურაზ და ირაკლის შემწობით კიდევაც დაიპყრეს ორი სახანოეები: განჯისა და ერევნისა, რომლებსაც, საქართველო ჰფლობდა 1795 წლამდე, ე. ი. საქართველოზე თავდასხმამდი სასტიკი სპარსეთის ალი-მაგომეტ-ხანისა, რომელმაც დაატყველათ რუსეთიდგან არ იყო გამოგზავნილი არც ერთი მეომარი, მიუხედავათ შეპირებისა (სეპარატიული მუხლები 2—4). 1783 წლიდგან.

შეერთებული საქართველოს სამეფო არსებობდა თვით რუსეთის სახელმწიფოსთან შეერთებამდე 1801 წ. ასე, რომ რუსეთთან პირობის შეკვრის დროს 1783 წელს, საქართველოს სამეფოს ჰქონდა სრული სასულიერო და სამოქალაქო დამოუკიდებლობა. იურიდიულათ ეს დრო უნდა ითვლებოდეს ქვა კუთხედათ ჩვენ გამოძიებათა ეხლანდელ საქართველოს ეკლესიის საკითხში; ყველა აქამდინ გამოთქმულ მოსაზრებას საქართველოს ეკლესიის ძველ დროზე აქვთ უფრო ისტორიული ხასიათი გასაცნობათ ივერიის ეკლესიის ბედისა და მდგომარეობისა წარსულ საუკუნოებში. 1783 წლის რუსეთთან შეკრულმა პირობამ ნახა საქართველოს ეკლესია და სახელმწიფო სრულიად დამოუკიდებლათ. ამის დასამტკი-

ცებლათ გავიცნოთ რამდენიმე საბუთის წერი-
ლები, რომელნიც გვიხატავენ მდგომარეობას
საქართველოს ეკლესიისას, მის წარმომადგე-
ნელ — ქათალიკოსისას და საზოგადოთ საქარ-
თველოს სამღვდლოებისას მე XVII—XVIII
საუკუნოებში, როდესაც საქართველოს ჰფლო-
ბდენ დროებრთ თათრები და სპარსელები.

ამ დროიდან დაბეჭდილია ჯერ ცამე-
ტამდე ოფიციალური საბუთის წიგნები, ფარ-
მანები, ანუ რქმები სპარსეთის შაჰებისა და
სათათრეთის სულთანებისა, დედანი რუსული
თარგმანით იხილე პირველ ტომში კავკასიის
არქეოგრაფიულ კომისიის გუჯრებში, გვ. 69
— 77, საიდანაც მოგვეყავს შემდეგი მოკლე
ნუსხა და სრულებრთ ორი ფარმანი.

1) ფარმანი სპარსეთის შაჰის სეფისა
(1627—1641) შაჰი აბაზ დიდის შეილიშვი-
ლისა საქართველოს ქათალიკოსის (ზაქარიას)
სახელზე მადლობის გამოცხადებით ღვინისა
და მიმინოების გამოგზავნისათვის.

2) ფარმანი შაჰი სულეიმანისა (1666 —
1694) ქათალიკოსის გადაყენებაზე მეფის — მა-
მადიანის ნაზორ აღიხანისადმი არა პატივის-
ცემისათვის და მის ადგილზე მეორე პირის
ამორჩევაზე.

3) ბრძანება სათათრეთის სულთანის რე-
დვენ ფაშის სახელით ყ-დ უსამღვდლოესი

დომენტის ქათალიკოსის წოდების დაბრუნებაზე 1724 წლიდგან თფილისში.

4) ბრძანება სათათრეთის სულთანისა საქართველოს ქათალიკოსის სამწყსოს შორის წესიერების დაწყებაზე 1726 წლიდგან.

5) ფარმანი ნადირ შაჰისა საქართველოში ახალი ქათალიკოსის დანიშნვაზე 1742 წლიდგან.

6) ფარმანი ნადირ შაჰისა უსამღვდელოეს ანტონის სახელზე მის საქართველოს ქათალიკოსის ხარისხში აყვანაზე 1744 წლიდგან.

7) ფარმანი სპარსეთის ასლან შაჰისა ანტონის საქართველოს ქათალიკოსის ხარისხში დამტკიცებაზე 1747 წლიდგან.

8) ფარმანი შაჰი იბრაგიმისა ქათალიკოს ანტონის სახელზე იმისათვის ტანსაცმელი (კაბა—ანაფორა) და სამოსელის ბოძებაზე 1748 წლიდგან.

9) ფარმანი იბრაგიმე შაჰისა ანტონი ქათალიკოსის სახელზე, რომლითაც ქათალიკოსს ნება ეძლევა მოუაროს და ისარგებლოს იმ სოფლებით, რომლებიც ჰბოძებია საქართველოს ეკლესიას სხვა და სხვა დროს, 1748 წლიდგან.

ყველა ამ სპარსული და თათრული ფარმანები მტკიცდება არსებული ძველის დრო-

იდგან საქართველოში „საეკლესიო ჩვეულებანი, უფლებანი და უპირატესობანი საქართველოს ეკლესიისა და ამორჩეულ ქათალიკოსებისა“ და არ არის იქ არც ერთი სიტყვა მათ დამოკიდებულებაზე რომელიმე სასულიერო პირისაგან საქართველოს გარეშე. ხალხი, ე. ი. ეპისკოპოსები, კრებული და ერის კაცები, ირჩევენ ქათალიკოსს, — შაჰი, ანუ სულთანი მას ამტკიცებს. მაგალითად მოვიყვანთ ორ ფარმანს—თათრულს ქათალიკოს დომენტის სახელზე 1724 წლიდგან, და სპარსულს ქათალიკოს ანტონის სახელზე 1744 წლიდგან.

დომენტი, ძმა მეფე ვახტანგ VI, იყო საქართველოს ქათალიკოსათ პეტრე დიდის გალაშქრების დროს სპარსეთისკენ 1721 წელს. პეტრეს მოკავშირე იყო ვახტანგი, რომელიც 30 ათასი ქართველ მეომრით მივიდა შემახი-აში, მაგრამ პეტრე სათათრეთის მუქარის გამო, რომელმაც (სათათრეთმა) გაშინ დაიჭირა თფილისი, ყარსი, შემახა, იძულებული შეიქმნა დაბრუნებულიყო დერბენტიდგან ასტრახანში და შემდეგ პეტერბურგში.

1724 წელს პეტრე დიდმა შეჰკრა პირობა ოსმალეთთან, რომლის ძალითაც საქართველო, როგორც სხვა სათათრეთის ჯარისაგან დაჭერილი ადგილები კავკასიაში, გადაეცა სათათრეთს, გარდა ვიწრო ადგილისა კასპის

ზღვის პირზე — მაზანდერონისა და ასტრივდისა, სადაც დარჩა რუსეთის ჯარი 11 წელიწადს. ამის შემდეგ საქართველოს მეფეს ვახტანგ VI, როგორც პეტრე დიდის მოკავშირეს, აღარ შეეძლო დარჩენილიყო საქართველოში; თავისი შინაყმებით და დიდი ამალით ის გავიდა რუსეთში და დაესახლა მოსკოვში. ვახტანგის ძმა, ქათალიკოსი დომენტი, რამოდენიმე ხანი იმალებოდა საქართველოში, შემდეგ წავიდა კონსტანტინოპოლში, საიდგანაც ცოტა ხნის შემდეგ დაბრუნდა საქართველოში წინანდელი ქათალიკოსის ხარისხით. აი ამ შემთხვევას ეხება ის საბუთის წერილი, რომელიც მე მაქვს განძრახვა წავიკითხო. შესანიშნავია, რომ დომენტი ქათალიკოსის საქმის მოსარიგებლათ პორტას არ მიუმართავს ანტიოქიის პატრიარქისთვის, თუმცა ეს საპატრიარქო ოსმალეთის სახელმწიფოში იყო, როგორც ეხლათ და აქედგან ცხადათ სჩანს, ანტიოქიის პატრიარქიას მე XVII—XVIII საუკ. არ ქონდა არავითარი უფლება საქართველოს (ივერიის) ავტოკეფალურ ეკლესიაზე.

ბრძანება რედჟენ — ფაშისა სულთანის სახელით: „უპირატესო ქრისტიანთ სამღვდელთებაში, ნამყოფო წინათ თფილისისა და კახეთის და აგრეთვე მთელ ქართველ ტომთა ქათალიკოსად, დომენტი, იყოს შენი სახელი

ბედნიერი! შენ, მსგავსათ შენის ძმისა, შემც-
დარ ვახტანგ—ხანისა, გარემოცული შიშით,
რამოდენიმე ხანს იმალებოდი, ბოლოს ვერ
იპოვე, რა თავშესაფარი გარდა ჩრდილისა
ქვეშე დიდებულისა, როგორც ცა, სულთანისა,
მიმართე მისს კარს თხოვნით შეწყალებაზე და
შენთვის მინიჭებაზე აღრინდელი ხარისხისა, სა-
სულიერო წოდებისა ქართველ ტომთა შორის,
ამისათვის წაკშალე ფიცარზე შენდობის კალ-
მით უწინდელი შენი შეცოდებანი და მოგანი-
ჭე შენ შეწყალება და დაგიბრუნე წოდება ქა-
თალიკოსისა და უპირველეს სასულიერო პი-
რისა ქართველ ტომისა თფილისში და კახეთ-
ში და მათგან დამოკიდებულ ქვეყნებში ამ
წოდების კუთვნილ ყველა უფლებით; თქვენ
კი, საზოგადოთ მცხოვრებნო, თავადნო, და
მღვდელნო! საქართველოში უნდა იცნოთ
ხსენებული დომენტი თქვენ უპირველეს სასუ-
ლიერო პირათ, ყველა სასულიერო საქმეები
შერაცხოთ მისგან დამოკიდებულათ, აძლიოთ
მას თქვენი ჩვეულებისა მებრ ძველის დროიდ-
გან არსებული შამოსავალი და მის თანამდე-
ბობაში არავინ არ ჩარიოთ. ასე ასრულებ-
დეთ შიშ ქვეშ პასუხის გებისა ურჩობისათ-
ვის. 1137 წელს, სიჯარა. (1724).

ფარმანი სპარსეთის ნადირ შაჰისა ყ-დ
უსამღვდლოეს ანტონის სახელზე იმის საქარ-

თველოს ქათალიკოსის ხარისხში აყვანაზე:
„წყალობითა მალლისა ღვთისა ბრძანება გაიცა:
მისმა უმაღლესობამ (აღმოსავლეთის), საქართ-
ველოს და ქართლის ვალიძმ (მაჰის მოადგი-
ლემ) თეიმურაზ-ხანმა აუწყა ჩვენ ზღდიდებუ-
ლეს სახელმწიფოს წარჩინებულ პირთ, რომ
საქართველოს ქათალიკოსი გადიცვალა და
ხალხმა საზოგადო კრებაზე ღირსად სცნა ამ
ხარისხში პირველი ყ-დ უსამღვდელოესი ან-
ტონი, დისწული მისი უმაღლესობისა,
რომლითაც, მისი ცოდნის ქრისტიანულ სჯუ-
ლის დოღმატებით და როგორც პირველი
სამღვდელოებაში, ყველანი კმაყოფილი და
მადლიერი არიან და თხოულობენ ამაზე
შუამდგომლობას;—რისთვისაც, თანახმად ხსე-
ნებულ ხანისა და საქართველოს მცხოვრებ-
ლების თხოვნისა, ავიყვანე რა უსამღვდელოე-
სი ანტონი, ამა წლის პირველ ნახევრიდან,
უმაღლეს ხარისხში ქათალიკოსისა, დაუნიშნე
მე მას, მსგავსად წინანდელი ქათალიკოსებისა,
წელიწადში 6000 ნადირის მანეთი, რომელიც
მივანდევ მას მიიღოს თავის საკადრის ხარჯათ
იქალბრ მთავარ მართებელთაგან. ამ ხარისხში
აყვანის შემდეგ ის ვალდებულია კეთილათ-
მოაწესოს თავისი სამწყსო, ყველა მცხოვრებ-
თა დასაკმაყოფილებლათ და ჩვენი კარის კე-
თილდღეობაზე და მარადისობაზე ილოცოს.

ამასთანავე, ყველა თავადებს, მღვდლებს, დარბაისლებს და საქართველოს ხალხს ებრძანა ვალდებულათ იცნონ ის თავის ქათალიკოსათ, სამღვდლოების თავად და ყველა სასულიერო საქმეებში უპირატესათ; რაზედაც ნაბრძანები აქვს უმთავრეს ჩემს დივნებს, ჩასწარონ დაფთარში.“
თვე რედაჯებ 1157 წ. ხიდაჯრა (1744 წ.).

ნაწილი წერილისა კახეთის მეფე თეიმურაზ I რუსეთის მეფე მიხაილ ფეოდორეს ძისადმი ¹⁾ 1639 წლიდგან შესახებ მდგომარეობისა საქართველოს ეკლესიისა და მის დამოკიდებულებისა სხვა ეკლესიებთან: „მევიბრძვი და ვომობ დღე და ღამე (აგარიანთა წინააღმდეგ), სწერს თეიმურაზი, რომ არ დაიკარგოს და არ მოისპოს ჩემს დროს კეთილ-მსახურ მართლმადიდებელ ქრისტიანთა სარწმუნოება, რადგანაც დადგა უკანასკნელი დრო და თუ არ გვაქვს ჩვენ სრული საეკლესიო წესიერება, ეს ჩვენც ვიცით, მაგრამ რა გაეწყობა.

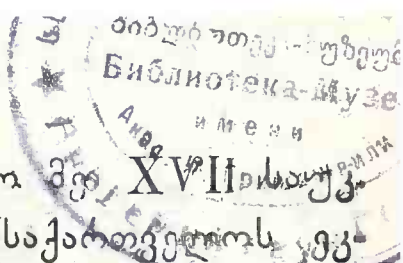
ჩვენ გვაქვს ბევრი ნაკლულევანება საეკლესიო წესიერებაში, მაგრამ ცთომილება ქრისტეს მართლმადიდებელ სარწმუნოებაში სრულიად არა გვაქვს, რადგან ჩვენ, მართლმადიდებელ ქრისტიანთ გვწამს და თაყვანს ვცემთ

¹⁾ მიწერ-მოწერა ქართველ მეფეთა რუსეთის მეფეებთან, გამოც. სამეცნიერო აკადემიისა, ბროსეს რედაქტ. პ. 1861 წ გვ. 7.

(მოჰყავს სიტყვები სიმვოლო სარწმუნოები-
დან); ჩვენ იმ თავითვე მივიღეთ ქრისტიანუ-
ლი სარწმუნოება მართლმადიდებელ რომაელ
(ბერძენთ) მეფეებისაგან და საღმრთო წერილი
ჩვენი და (წმ). ნათლისღება; პირველათ გვი-
ქადაგა ჩვენ წმ. ნინო ბერძენმა და ვინაიდგან
ახლა მართლმადიდებელი ქრისტიანნი ბერძენების
მეფეებათ აღარ არიან—ჩვენ გვყავს აქამდის 4
მართლმადიდებელი პატრიარქი, რომლებიც გვა-
ყენებდნენ ჩვენ და გაგვამტკიცებდნენ მართლმა-
დიდებელ ქრისტეს სჯულზე და მოდიოდნენ
ჩვენთან კონსტანტინოპოლის პატრიარქი უფა-
ლი ფეოლიპტა, ანტიოქიის უფალი ნეოფიტი,
იერუსალიმის უფალი თეოფანი. რამდენი მიტრო-
პოლიტები, რამდენი ილუმენები და საპატრიარ-
ქო არქიმანდრიტები მოდიოდნენ და მოდიან
ჩვენთან ყოველს დღე წყალობის შესაკრებათ,
მაგრამ არც ერთს არ უნახავს რაიმე ცთომი-
ლება მართლმადიდებელ ჩვენ სარწმუნოებაში.
ახლა კი უფალმა ჩვენმა იესო ქრისტემ მოგვ-
ცა ჩვენ თქვენი მეფური უმაღლესობა თავათ
და დამტკიცებათ მართლმადიდებელ ქრისტეს
სჯულისა“...

გარდა აღმოსავლეთის პატრიარქებისა,
რომლებიც მოდიოდნენ საქართველოში ხში-
რად, რუსეთის სასულიერო პირებიც ცდილობ-
დნენ დაეჯერებინათ ქართველები, რომ მათ

დაეკვათ ცნობილი საეკლესიო წესები, შე-
თანხმებულნი რუსეთის ეკლესიის წესებთან;
ასე, მაგალ., 1589 წ. წავიდა მოსკოვიდან
საქართველოში ელჩითაჲ ზვენიგოროდსკი წე-
რილეჲით რუსეთის პატრიარქ იოზისა კახეთის
მეფე ალექსანდრესადმი და მიტროპოლიტ ნი-
კოლოზისადმი და წაიყოლა თან ნასწავლი კა-
ცები, საეკლესიო ჭურჭლები, წიგნები, ხატე-
ბი, საღებავები, მხატვრები... კახეთში ასრუ-
ლებდენ წირვა-ლოცვას და რუსები და ქარ-
თველები ცილობდენ კანკელების ფორმაზე,
ტრაპეზზე, ოდიკზე, რომ ყველა ეკლესიებზე
არ იყო ჯვრები, რომ ძალიან ადრე აკურთ-
ხედნენ ხოლმე ახალგაზდა მღვდლებს და ეპის-
კოპოზებს და სხვა. ქართველები უპასუხებდენ,
რომ მათ დიდი ხანია მიიღეს ქრისტიანობა
კონსტანტინე მოციქულთა სწორის დროს და
რომ მათი საეკლესიო წესები ეთანხმებიან წე-
სებს და ჩვეულებებს საბერძნეთ — აღმოსავლე-
თის ეკლესიისას და სხვ. ერთი სიტყვით, მოსკო-
ლა აღმოსავლეთის პატრიარქებისა და მასწავ-
ლებელ პირთა ჩრდილოეთიდგან და მათი მო-
ღვაწეობა საქართველოში კიდევ არ ნიშნავს,
რომ საქართველოს ეკლესია იყო დამორჩილე-
ბული მე XVII—XVIII საუკ. რომელიმე გა-
რეშე სასულიერო იურისდიქციისგან. თვითონ
ანტიოქიის პატრიარქის მაკარის სიტყვით, რუს-

მელმაც მოიარა საქართველო მე-**XVII** საუკუნე-
მეორე ნახევარში: „ადრე (საქართველოში ეკლესია) იყო დამოკიდებული ანტიოქიის პატრიარქისაგან, მაგრამ შემდეგ გახდა ავტოკეფალური და აღმოიჩინა თავისი დამოუკიდებელი ქათალიკოსი.“ ასე იწყებს ის თავის მოთხრობას საქართველოზე. (პრავოსლ. სობესენიკ. 1906 წ. იანვ გვ. 115)

2172

გამოვარკვით რა საზოგადოთ ზევით მოყვანილ საბუთების საფუძველზე მაჰმადიან სახელმწიფოების — სპარსეთის და სათათრეთის მე-**XVII-XVIII** საუკ. დამოკიდებულება საქართველოს ეკლესიასთან, მივმართოთ ახლა საბუთებს, რომლებიც გვიხატავენ მდგომარეობას ეკლესიისა და მისი წარმომადგენელი-ქათალიკოსისას მას შემდეგ, რაც საქართველო, საერთაშორისო ხელშეკრულების ძალით, რომელიც შეჰკრეს იმპერატრიცა ეკატერინა II და მეფე ირაკლი II 1783 წელს, ¹⁾ რომლის ძალით საქართველო შევიდა პირებობით დამოკიდებულებაში რუსეთთან და საურთიერთო შეთანხმებით დაარსა საზიარო უფლებანი და მოვალეობანი.

იმ დროს, როცა მეფე ირაკლი, შემაერთებელი თავის უფლების ქვეშ ქართლისა და

¹⁾ სრული კრებული რუსეთის კანონებისა გვ. 1013 — 1017.

კახეთის სამეფოებისა და დამპყრობელი განჯისა და ერევნის ხანების საბრძანებელთა, იყო უმაღლეს წერტილზე თავისი დიდებისა და ძლიერებისა, აღტაცებული სურვილით თავის წინამოადგილებისამებრ, რომ დაეახლოვოს მჭიდროთ მართლმადიდებელ სახელმწიფოს, 30 დეკემბერს 1771 წ. გაგზავნა პეტერბურგში დესპანი, შემდგარი ბატონის-შვილის ლეონისაგან და ქათალიკოსის ანტონისაგან, დიდი ამალით სასულიერო და საერო პირთაგან და ხელშეკრულების პროექტით, რომელშიდაც ის განაცხადებდა პირობებს, რომელზედაც მას ჰსურდა ეცნო თავის სამეფოზე მფარველობა რუსეთის ხელმწიფებისა. ამ პროექტში ჩვენ ვკითხულობთ სხვათა შორის ასეთ მუხლს: „ქათალიკოსი დარჩეს უცვლელათ თვისავე წესსა“ (სიგელები და სხ. I ტომი 143). მხოლოდ 1782 წ. შეუდგნენ ამ პირობის შეკვრას. პირობის დედნის შესადგენათ ეკატერინა II გადასცა ვიცე-კანცლერ გრ. ა. ა. ბეზბოროდკოს და თავ. გ. ა. პოტემკინს სახელმძღვანელოთ ბრძანება: „აზრი მისი უდიდებულესობისა იყო, სწერს გრ. ბეზბოროდკო თავ. პოტემკინს, რომ თქვენი უგანათლებულესობის შემწეობით შეეკრა საქართველოს მეფეებთან (ირაკლი და სოლომონთან) საკავშირო პირობის წერილი, მოეხსენებია იგინი არა ქვეშევრდომებათ, არა-

მედ მოკავშირეებათ, მყოფათ რუსეთის სახელმწიფოს მფარველობის ქვეშ.“ შემდგომ შესახებ საქართველოს ეკლესიისა სწერს: „რომ ეს ხალხი (ქართველი) უკეთ დაუახლოვოთ რუსეთს, ძლიერ სასარგებლოა მათი მღვდელმთავრის უწყება დაუძეოთ ჩვენ სინოდს და არქიეპისკოპოზი — მათი ქათალიკოსი შევრაცხოთ ღირსებით რუსეთის ეკლესიის პირველთა შორის. როდესაც სამღვდელოება მათი დაუკავშირდება სინოდს, მაშინ ამ მაგალითისამებრ რომის (ქათალიკური) სამღვდელოებაც (საქართველოში) რუსეთიდგან მიიღებენ და ამით გათავდება მიწერ-მოწერა რომის (ავსტრიის) იმპერატორთან, რომლის მიზეზნიც არიან მისიონერები“²⁾.

ამ პირობის პროექტში, დაწერილში გრაფ ბეზბოროდკოს ხელით, მე 8 მუხლში თქმულია: „მისი იმპერატორებითი დიდებულება ინებებს, რომ ქათალიკოსი ანუ უპირველესი არქიეპისკოპოზი მათი იყოს ადგილით და ღირსებით რუსეთის მღვდელმთავართ პირველ ხარისხში, მხოლოდ შემდეგ კიევისა, ნოვგოროდისა, მოსკოვისა და პეტერბურგისა და უპირატესობდეს ყველა მეორე ხარისხის არქიეპისკოპოზთა წინაშე.“³⁾ უკანასკნელ რედაქციაში კი ეს მე 8 მუხლი პირობისა ასეა: მისი დიდებულება ინებებს, რომ

²⁾ სიგელები II ტ. I. ხაწ. 31 გვ. II ხაწ. 37 გვ.

³⁾ სიგელები II, ტ. 2 ხაწ. გვ. 37.

ქათალიკოსი, ანუ უმართებელესი არქი-
პისკოპოზი მათი (ქართველთა) იყოს ადგილით
რუსეთის მღვდელ-მთავართა შორის მერვე ხა-
რისხში, სახელდობრ შემდეგ ტობოლისა, და
ყოვლად უმოწყალესად ებოდოს მას სამუდა-
მოს ტიტული უწმიდესი სინოდის წევრისა.
საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობაზედ
და დამოკიდებულებაზე რუსეთის სინოდთან, —
ამაზე უნდა შედგეს მუხლები“⁴).

ეს პირობა, შეკრული ორივე სამეფოების,
რუსეთისა და საქართველოს მეფეებისაგან, თუმ-
ცა არ არის დამტკიცებული საქართველოს ეკ-
ლესიის ქათალიკოსის და უწ. სინოდის ხელის
მოწერით, მაგრამ მაინც სცნობს ფაქტს სა-
ქართველოს დამოუკიდებელ ეკლესიის არსებო-
ბისას და წინათვე დააგენს საკუთარი მუხლის
შედგენას, რასაკვირველია, ეკლესიის კანონიურ
განაჩენების საფუძველზე და ორივე ეკლესიების
არჩეულ წარმომადგენელთ მონაწილეობით,
რომ დაწესდეს, ასე რომ ვსთქვათ, **modus**
vivedui ორ მართლმადიდებელ ეკლესიათა შო-
რის, რომლებიც იმყოფებიან ერთ სახელმწი-
ფოს კავშირში, რომელთაგან ერთს (რუ-
სულს) მთელი საუკუნე არ ჰყოლია კანონიუ-
რი წარმომადგენელი — პატრიარქი. შემდეგ თავ.

⁴) ცალკე გამოცემა შირობის შეკრულებისა
173 წ. 8 — 9 გვ.

პოტემკინი, ამ პირობის უკანასკნელ რედაქციაში, დაუნიშნა რა „პატივს უაღრესობის“ გამო მე-8 ადგილი რუსეთის ეკლესიის მღვდელთ-მთავართა შორის, სახელდობრ შემდეგ ტობოლისა, ხელმძღვანელობდა, როგორც სჩანს, არა საზოგადო საეკლესიო, კანონიურ ქრონოლოგიით, გარნა მარტო გარეშე, მექანიკურ ქრონოლოგიით რუსული სამოქალაქო ისტორიიდგან, ე. ი. შემდეგ ყაზანის, ასტრახანის და ციმბირის სამეფოებისა მოჰყვება საქართველოს სამეფო და პატივის უაღრესობის გამო ეძლევა მერვე ადგილი საქართველოს (ივერიის) ეკლესიის წარმომადგენელს ქათალიკოსს.

შეცვლა ანუ დამატება მე-8 მუხლისა, როგორც მთელი პირობის შეკრულებისა შეიძლება მომხდარიყო მხოლოდ „ორივეს მხრივ თანხმობით“, როგორც განაცხადებს მე 12 მუხლი პირობისა: „ესე პირობა შეიკვრის სამარადისო დროსთვის და, თუ მიმჩნეულ იქნება საჭიროდ რაიმე შეიცვალოს ან დაემატოს საურთიერთო სარგებლობისათვის, ეს უნდა მოხდეს ორივეს მხრივ თანხმობის შემდეგ“.

შემდეგ, პეტერბურგში მოსრულმა ქართველმა ელჩებმა აპრილში 1801 წ. წარუდგინეს გარეგან საქმეთა სამინისტროს ვრცელი განცხადება საქართველოს მართველობაზე. მე-VI მუხლი ამ განცხადებისა ეხება მდგომარ-

რეობას საქართველოს ეკლესიისას, სამღვდელოებისას და საეკლესიო მამულებისას, და იწყება ასე: „რადგან უპირატესი გვამი ახლა საქართველოს სამღვდელოებაში არის შვილი მეფე ირაკლისა — ანტონი, რომელსაც აქვს ძველებურ დადგენილების გამო ტიტული ქათალიკოსისა და არის ნაკურთხი არქიეპისკოპოსათ დედოფალ ეკატერინა მეორის მეფობის დროს მეფის სოფელში „ცარსკოე სელოში“ და წარგზავნ და იქაურ სამღვდელოების მართებლად, დარჩეს ის იმ ღირსებაში და წოდებაში, როგორც სხვა ყველანი, თავიანთ ეპარქიებში, აგრეთვე არქიმანდრიტები და ილუმენები მათი კრებულებით, დეკანოზები, მღვდლები, დიაკვნები და სხვა ეკლესიის მოსამსახურენი — თვითოეული თავის წოდებაში და ადგილზე. ვინ არიან იგინი სახელდობ და რამდენია — ამაზედ მისვლისათანავე საქართველოში უქვეშოვრდომელესად უთუოდ მოგახსენეთ. მაგრამ რადგან განსვენებულმა უბრწყინვალესმა მეფემ და მისმა სამეფომ გთხოვათ, ხელი გაუმართოთ მათ სამოქალაქო და პოლიტიკური სამართალით, ჩვენ მივიღებთ კანდიერებას ამაზედ ვსთხოვოთ ჩვენს დიდებულს მეფეს, მისცეს უმაღლესი ბრძანება უწ. სინოდს, გამოგზავნოს ჩვენთან, ან ჩვენ შემდეგ, ერთი რუსეთის იმპერიის სამღვდელოთაგანი, ცოტა ხანით, არ-

ქიმიანდრიტი ან ილუმენი, კაცი თავ-მდაბალი, საჩვენებლად წესისა, რომელიც რუსეთის ეკლესიაში იხმარება ძლევისა, ხელმწიფის მოსახსენებელ და სხვა საპატიო დღეების დღესასწაულობაზე“¹⁾.

როგორც სჩანს ამ მუხლებიდან ქათალიკოსის მაგიერ ეგზარხოსის დანიშვნა სინოდისაგან აზრდაც არ მოსვლიათ არც ქართველ ელჩებს და არც მათ გამომგზავნელებს პეტერბურგში.

1810 წელს 12 თებერვლიდან, მთავარმართებელი საქართველოში ღენერალი ტორმასოვი სწერს უწ. სინოდის ობერ-პროკურორს თავ. გოლიცინს: „თავი სამღვდელთა (საქართველოში) ქათალიკოსი-პატრიარქი ანტონი, შვილი ირაკლი მეფისა, ჭეშმარიტად არის კაცი იშვიათი თვისებისა და წესიერი, ყველასთვის სასურველი, მაგრამ დაუძლორებული და ძლიერ შეწუხებული სნეულებით, იმყოფება ზედგავლენის ქვეშ გულ-ფიცხელ და დაუდგრომელ სასულიერო პირთა, რომლებიც მას თავს ახვევია.“ შემდეგ ტორმასოვი აღიარებს-რა, რომ, „თუმცა არ აქვს უმაღლესი ბრძანება შესახებ ანტონი ქათალიკოსისა“, მაგრამ მიუხედავად ამისა იძლევა წინადადებას „დაინიშნოს სინოდის ეგზარხოსი“ საქართვე-

¹⁾ სიგეჯები. II ტ. 2 ნაწ. 231 — 232 გვ.

ლოს ეკლესიის მართველად, ანტონი ქათალი-
კოსი კი დაჩრეს რუსეთში, სადაც ის წავიდა
3 ნოემბერს 1810 წელს და დაენიშნოს მას
პენსია 6 ათასი მანეთი საქართველოს ეკლე-
სიის შემოსავლისაგან. (საბუთები კავკ. არქეოლ.
კომ. VI ტ. 147 გვ.).

ტორმასოვის ასეთ მოხსენებისა და ობერ-
პროკურორის თავ. გოლიცინის წინადადების
გამო, იყო შედგენილი შემდეგი „უქვეშევრ-
დომილესი მოხსენება უწ. სინოდისა“. 1311
წელს. 1783 წელს, ნათქვამია მოხსენებაში,
როდესაც ირაკლი II, მეფემ ქართლისა და კა-
ხეთისა, აღიარა უმთავრესი ძალა და მთარვე-
ლობა რუსეთის საიმპერატორო ტახტისა, მა-
შინ, დადგენილ კავშირის ოქმში მე-VIII მუხლ-
ში, სხვათა შორის ნათქვამია, რომ საქართვე-
ლოს ეკლესიის გამგეობაზე და დამოკიდებუ-
ლებაზე, რომელიც უნდა ჰქონდეს მას რუსე-
თის სინოდთან, იქნება შედგენილი საკუთარი
მუხლი“. შემდეგ ნათქვამია საქართველოში
სამოქალაქო მართველობის შემოღებაზე და
დასკვნის თანახმად ტორმასოვის აზრისა, სი-
ნოდის განჩინება: „იწოდოს მცხეთის მღვდელ-
მთავარი სინოდის ეგზარხოხოსად მთელი საქარ-
თველოისა და იყოს იგი უწ. სინოდის უწყების
ქვეშ.“ (საბუთები კავკ. არქ. კომ. VI ტ.
166 გვ.).

არც უწ. სინოდის „მოხსენებაში და არც
დენ. ტორმასოვის წარდგინებაში არ არის
კვალი ისეთ საეკლესიო კანონებისა, რომლებიც
აღუკრძალავენ ერთ დამოუკიდებელ (ავტოკეფა-
ლურ) ეკლესიას დაემორჩილოს მეორეს, მისს
მსგავსს, მაგრამ სინოდი და ტორმასოვი მსჯე-
ლობენ ისე, რომ საქართველო სამოქალაქო
მხრივ დამორჩილებულია რუსეთს, მაშასადამე
საეკლესიო მხრივაც უნდა დაემორჩილოს რუ-
სეთის ეკლესიის სინოდს. ასეთი განკარგულე-
ბა სინოდისა არღვევს ბევრ საზოგადო—საეკლე-
სიო კანონებს, რომლებიც მტკიცეთ იცავენ
ხელუხლებლობას უფლებათა და ნებათა საე-
კლესიო ოლქებისა, პატრიარქებისა, ეპისკოპო-
სებისა და მღვდლებისა მათი სამრევლოებით.
რომ დაწესება უცხო ქვეყნის სამოქალაქო უფ-
ლებისა არ ამართლებს შემოღებას ამ მხარეში
უცხო ქვეყნის საეკლესიო მართველობისას,
სჩანს ყველასგან ცნობილის მე III მსოფლიო
(ეფესოს) კრების მე XIII კანონისაგან შესახებ
კიპრის ეკლესიისა, რომელიც წარმოადგენს ანა-
ლოგიას საქართველოს ეკლესიასთან მე XIX
საუკ. და ჩვენ დღეებში, რაზედაც დაწვრი-
ლებით იქნება ქვევით ნათქვამი.

უქაზებში პავლე I-ლისა 1801 წლიდგან
და ალექსანდრე I-ლისა 12 სექტემბრის იმ წლიდ-
განვე საქართველოში სამოქალაქო მმართველო-

ბის შემოღებაზე—ვერცერთ სიტყვას ვერ ვპო-
ულობთ საქართველოს ეკლესიის რუსეთის ეკ-
ლესიასთან შეერთებაზე ან დამორჩილებაზე წი-
ნააღმდეგ ამისა, მაგ., ალექ ანდრე I მანიფესტში
ნაუწყებია, რომ „თვითოეული (საქართველო-
ში) დარჩება განსხვავებულებითა მდგრადმო-
ობისა თვისისა, თავისუფლად აღმასარებელი
თავის სარწმუნოებისა და თავის საკუთრებისა
ხელ-უხლებლად“. მე 12 მუხლი რუს—ქარ-
თველთ 1783 წლ. შეკრულ პირობისა აწესებს,
რომ ყოველგვარი გადაკეთება ამ პირობის
მუხლებისა უნდა მოხდეს „ორივე მხრივ თან-
ხმობის შემდეგ“. და ეს ამ შემთხვევაში არ
დაცულა. ამ უწმ. სინოდის უკანონო განკარ-
გულებით დაირღვა არამც თუ მსოფლიო და
ადგილობრივი კრებების კანონები, არამედ გან-
ჩინებანი ადგილობრივ ქართულ ეკლესიისა-
ცა, აგრეთვე ქართული სამოქალაქო კანონე-
ბიცა, რომლებიც მოქმედებდნენ მაშინ საქართვე-
თველოში. სენატის დადგენილების გამო, ირღვევა
სახელდობრ სჯულის—დება მეფე ვახტანგ VI,
რომელიც შეიცავს მთელს განყოფილებას ქა-
თალიკოსების კანონებისას, რომლებიც დაწვ-
რილებით საზღვრავენ მდგრადობას, უფლე-
ბას და უპირატესობას საქართველოს ეკლესი-
ისა და სამღვდელოებისას. დამორჩილება ან
შეერთება საქართველოს ავტოკეფალურ ეკლე-

სიის ოლქისა არ შეიძლებოდა მომხდარიყო რუსეთის ეკლესიის განკარგულების გამო, გარნა უსათუოდ საჭირო იყო ამისთვის საკრებულო დადგენილება მთელი საქართველოს (ივერიის) ეკლესიისა და ხალხისა, ე. ი. უმაღლესი სამღვდელოებისა, კრებულისა და მრევლისა და თანხმობა მსოფლიო ეკლესიისა, რომლის წევრადაც ითვლება ივერიის ეკლესია მე IV საუკუნიდგან.

სამწუხაროა, რომ უწმ. სინოდი თავის „მოხსენებაში“ უმაღლეს სახელზე სრულიად არ იხსენიებს ამ შეურყეველ საეკლესიო და სამოქალაქო კანონიურ საფუძვლებს, რომლებიც უკრძალავენ ერთ დამოუკიდებელ ეკლესიას და მეტადრე უძველესს დაემორჩილოს მეორე ეკლესიას. ასე, რომ ალექსანდრე კუროთხეულს, მეტათ გამსჭვალულს სიმართლით და სჯულიერებით ერგო წილათ ხელი შეეხო, წინააღმდეგ საეკლესიო კანონებისა, საქართველოს დამოუკიდებელ ეკლესიისათვის, რომელიც ამის შემდეგ ჩავარდა იმ გახრწნილ მდგომარეობაში, რომელსაც ეხლა ჩვენ ყველა ვხედავთ.

თვით სიტყვები „უნდა დაინიშნოს სინოდის ეგზარხოსად მცოდნე საეკლესიო წესებისა, რომლებიც სრულდება რუსეთში“ — იმ განზრახვით, რომ მიიღონ იგინი საქართველოს

ეკლესიის წესებში აგრეთვე უკანონოა, რადგანაც ეწინააღმდეგება საეკლესიო კანონებს. (VI კან. ნიკეას კრებისა „უნდა დაცულ იქმნეს ძველნი ჩვეულებანი“). რა სახით შეეძლო ქართულ ეკლესიას, დაარსებულს მე IV საუკუნეში, საუკუნოების განმავლობაში თავის ადგილობრით კრებებზე კანონებისა, ჩვეულებისა და გარდამოცემათა დამდგენელს, მსოფლიო და ადგილობრივ კრებებში მონაწილეობის მიმღებელს, მათთან ერთად ყველა მართლ-მადიდებელ ეკლესიებისათვის სავალდებულო კანონების დამწესებელს, ასეთ ეკლესიას, ყოფილს საუკუნოების განმავლობაში თავისებურ ტერიტორიალურ (გეოგრაფიულ), ეტნოგრაფიულ და ისტორიულ პირობებში, 1811 წელს შეეთვისებია ერთბაშათ წესები ეკლესიისა, დამყარებულისა მე XI საუკ., შემდეგ ეკლესიების განყოფისა?—ეს შერევა ნაცნობისა და უცნობისა, თავისა და სხვისა, ძველისა და ახლისა გახდა მიზეზად იმ შერყევისა და ღელვისა ერის გრძნობაში, რომლის შედეგსაც ეხლა იცდის საქართველოს ეკლესია და მისი სამწყსო. ასე რომ აზრი საქართველოს ეკლესიის რუსეთის ეკლესიის მსგავსათ მოწყობისა არის უკანონო არა შესაწყნარებელი. რომ არ ვიყოთ მხოლოდ სიტყვის მთქმელნი, მოვიყვანოთ რამოდენიმე ფაქტი საზოგადო საეკ-

კლესიო კანონების და საქართველოს საეკლესიო წეს-რიგის დარღვევისა, და რუსეთის ეკლესიის წესების საქართველოს ეკლესიის მართველობაში შემოღებისა:

1) გაუქმება ძველი ივერიის საქათალიკოსოსი, როგორც დამოუკიდებელ საეკლესიო ოლქისა და მსოფლიო ეკლესიის მწევრისა, ზარისხის ჩამორთმევა და ძალ-დატანებით გაგზავნა რუსეთში, თვინიერ კრების დადგენილებისა, გამოკითხვისა და გამოძიებისა, სიკვდილამდის ქათალიკოსად აღმორჩეულ ანტონი II, მეფის შვილისა და „კაცის იშვიათის თვისებისა და ქცევისა, ყველასაგან კატოცემულისა“, დაბადებიდან 46 წლისა, რუსეთში კიდევ 19 წლის გადადგომაში გამტარებლისა—მოქმედება, დამარღვეველი ბევრი კერძო და საერთო საეკლესიო დადგენილებისა. (V და XVII კან. სარდიკ. კრებ., IV კან. ანტიოქ. კრებ.)

2) ეკსპროპრიაცია ანუ საეკლესიო მამულების ჩამორთმევა (გარდა მამულებისა, საქართველოს მეფეთა და დიდებულთაგან ათონს, იერუსალიმს, სინას და სხვ. მინიჭებულებისა), რაც მკაცრათ არი აღკრძალული მსოფლიო საეკლესიო და საქართველოს საეკლესიო—სამოქალაქო კანონებისაგან. (24—25 კან. ანტიოქ. კრებ.).

3) გაუქმება საქართველოს ეკლესიის ადგილობრით კრებათა მთელ მე XIX საუკუნის განმავლობაში წინააღმდეგ კანონებისა: 37 მოციქ. კრებ. 5 კან. ნიკეას კრებ., 20 კან. ანტიოქ კრებ. 17 (27), 73 (84), 76 (87), 95 (106) კართაგ. კრებ., 8 კან. ტრულ. კრებ. 6 კან. ნიკეას 1 კრებ. და 40 ლაოდისკ. კრებ., ეს კანონები აწესებენ კრებების მოწვევას და მათზე ეპისკოპოსების დასწრებას.

4) დღესასწაულობა რუსეთის ეკლესიის წმინდათა დღეებისა თვინიერ საქართველოს ეკლესიის კრების დადგენილებისა და არა დღესასწაულობა ზოგიერთ საქართველოს წმიდათა დღეებისა, უმეტეს პატივცემულ ხატთა, (რაზედაც იყო ლაპარაკი მე II განყოფილებაში) და ტაძართა: მაგალ., 1905 წელს შემოდგომაზე, მე განგებ დავრჩი თფილისში, რომ ოქტომბრის 1-ს დავსწრებოდი მცხეთის სობოროს ტაძრის დღესასწაულზე, ამ ქრისტიანობის აკვნისას საქართველოში, ადგილისა მირონ — მდინარე სვეტისა, ცხოველის უფლის კვართისა, მაგრამ იქ, ჩემდა გასაოცრად, ეპისკოპოსის წირვა არ ყოფილა (მე მითხრეს, რომ 1906 წელშიდაც არ იყოვო), სამი ეპისკოპოსი და მათ რიცხვში ეგზარხოსიც იყვნენ მაშინ თფილისში... მე დარწმუნებული ვარ, რომ, თუკი ეგზარხოსს ნება დაერთო ქართველი ეპისკო-

პოსები დიდის სიხარულით წავიდოდნენ საწირავათ მცხეთაში, რომელიც მდებარეობს თფილისიდან ოც ვერსზე, სადაც შეიძლება მოგზაურობა რკინის გზით შეუწყუხებლად, როგორც პეტებურგიდან პეტერგოფში, ან ცარსკოე სელოში; ძველათ-კი საქართველოს ქათალიკოსები მოგზაურობდნენ მცხეთაში დღესასწაულის წინა დღეს დიდის ამალით და ფსალმუნების გალობით; იქ იყრიდნენ თავს სალოცავად მოსულნი ყოველ საქართველოს კუთხიდან; ეს იყო არა მარტო საეკლესიო დღესასწაული „სვეტი ცხოველობა“, არამედ საყოველ-ხალხო დღესასწაული. უბრალო ხალხს ჯერ არ შეუძლია თაყვანი სცეს ღმერთს მხოლოდ „სულითა და ჭეშმარიტებითა,“ იმისათვის საჭიროა თაყვანი სცეს უფალსა იერუსალიმში ან ხარაზინში. ქართველი ხალხისათვის მცხეთის საკრებულო ტაძარი და მცხეთა არის იერუსალიმიც და სოლომონის ტაძარიც. „დაიცავით ძველნი ჩვეულებანი“—ეს ჩვეულება საჭიროა დარჩეს სარწმუნოების გასაძლიერებლად. ასეთი უყურადღებობა ხალხის პირველ ტაძრისადმი, ამდაბლებს რა მას ხალხის თვალში, ასუსტებს მათში სარწმუნოებასაც და არ უმატებს, რასაკვირველია, პატივისცემას ეკლესიის წარმომადგენლებისადმი. ბომბების შიში მიზეზი არ უნდა იყოს,—სარწმუნოება

განამტკიცეს და დაიცვეს საქართველოში ქრისტიანთა თვის წამებულებმა.

5) არცოდნა საქართველოს ეგზარხოსებისაგან თავის სამწყსოის ენისა ჰხდის მათთვის შეუძლებლად აღასრულონ ხალხისთვის გაუგებარ ენაზე, თვინიერ მთარგმნელისა, მათი ფრიალი მოვალეობანი, როგორც არიან: მასწავლებლობა, მოძღვრობა, მღვდელ-მოქმედება და მართველობაც-კი. რუსეთმა, რომელიც 700 წელიწადი მიიღებდა ხოლმე გამოგზავნილ მღვდელ-მთავრებს კონსტანტინეპოლიდან, გამოსცადა, თუ რა შეუფერებელი იყო ეკლესიის მართველად უცხო ტომის და უცხო ენის მცოდნე მღვდელ-მთავარი. სიტყვიერი სამწყსო მისდევს იმ მწყემს, რომლის ენაც ეყურება.

6) თფილისის სასულიერო სემინარიაში, დაარსებულს 1817 წელში, და სასულიერო სასწავლებლებში საქართველოს საეგზარხოსისა, რომლებიც ინახებიან ადგილობრით საშვალეობით და აქვთ მიზნათ მომზადება მწყემსთა საქართველოს ეკლესიისათვის, ყველა საგნებს, დაწესებულ პროგრამით, ასწავლიან რუსულ ენაზე, როგორც რუსულ სემინარიებში და სხვა სასწავლებლებში.

7) ეგზარხოსების განკარგულება, რომ მეტროპოლისის წიგნები იწერებოდეს მღვდლებისა-

გან რუსულ ენაზე, როდესაც საეგზარხოსოში არის, ოფიციალური სტატისტიკით, ასობით მღვდლები, რომელნიც არ ყოფილან სასულიერო სასწავლებლებში, მაშასადამე არა მცოდნენი რუსული ენისა, — არის ურგებ და მძიმე ტვირთად.

8) მეორე განკარგულება შესახებ „ვესტნიკ გრუზინსკა-გო ეგზარხატა“-ს გამოცემისა მარტო ერთ რუსულ ენაზე, (როგორც იყო ეს აქნობამდის) — სრულებით გაუგებარია, რადგანაც მასში იბეჭდებიან ოფიციალური განკარგულებანი ეგზარხოსისა, სავალდებულონი მთელი სამღვდლოებისათვის, რომლის უმეტესობამაც სრულებით არ იცის რუსული ენა.

ორგანო კი იბეჭდება საეგზარხოსოს ხარჯით.

ერთი სიტყვით „საჭიროებისა ანუ სხვა მიზეზების გამო, ბევრი რამ იქმნა არა თანახმად საეკლესიო კანონებისა“ (2 კან. 1 ნიკეას მსოფლ. კრებ).

9) არა დაცვა საქართველოს საეკლესიო და სამოქალაქო კანონების დადგენილებისა, რომლებიც მაშინ მოქმედებდენ საქართველოში.

აი მოკლე დასკვნა საქართველოს (ივერიის (ეკლესიის ავტოკეფალიის კითხვისა 1)

ისტორიულის, 2) კანონიურის და 3) აღსრულების (პრაქტიკის) მხრივ.

ისტორიის მხრივ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღვიარება ანტიოქიის პატრიარქისგან, რომლისაგანაც ამას წინათ ის იყო დამოკიდებული, უეჭველია; თუმცა თვით დედანს ანტიოქიის საკრებულო დადგენილებიას ჩვენამდის არ მოუღწევია. ან არ არის ჯერ ნაპოვნი, როგორც ოქმები რამოდენიმე სხვა მსოფლიო კრებათა. მაგრამ უეჭველია, რომ ის არსებობდა. ეს სჩანს თანამედროვე ქართულ მოწმობათაგან (ეფრემ მცირე და სხვ.), აგრეთვე მე XII საუკ. მცხოვრებ შესანიშნავ კანონისტისა, ამხსნელისა და ანტიოქიის პატრიარქის ვალსამონის მოწმობისაგან (განმ. მე 8 კან. III მსოფლ. კრებ.), რომელიც, როგორც სჩანს, იყო კარგი მცოდნე საქართველოს ეკლესიის საქმეებისა, ყოფაცხოვრებისა და წესებისა და რომლის ჩვენებასაც არა, გვაქვს არაფოთარი საფუძველი, არ ვერწმუნოთ.

მეორე ანტიოქიის პატრიარქი მაკარი, რომელმაც მე XVII საუკ. მეორე ნახევარში ორჯერ მოვლო აღმოსავლეთის და დასავლეთის საქართველო მოწყალების შესაკრევათ (მოსკოვ. მიტროპ. მაკარი, ისტორია რუს. ეკლესიისა ტ. 12, 529 გვ.) მოწმობს აგრე-

თვე, რომ თავიდან ივერიის ეკლესია ემორჩილებოდა ანტიოქიის პატრიარქიას, მაგრამ შემდეგ შეიქმნა დამოუკიდებელი, აღმოაჩინა რა ქათალიკოსი. ეს რომ მომხდარიყო წინააღმდეგ საეკლესიო კანონებისა, ანუ წინააღმდეგ ანტიოქიის პატრიარქის ნებისა, პატრიარქი მაკარი უთუოდ აღნიშნავდა ამას, რადგანაც ის არამც თუ არ ესარჩლება საქართველოს ეკლესიას, არამედ კიდევაც აზვიადებს ნაკლულევანებათა შესახებ უწესოებისა, რომელიც მის დროს სუფევდა საქართველოს ეკლესიის მართველობაში და სამწყსოში*). რაც შეეხება მას, რომ პატრიარქი მაკარი, საქართველოში ყოფნის დროს, ადგილობრივი მოხელეების ნებადართვით მოქმედებდა ხალხში, როგორც უფლების მქონე, საჭიროა შევნიშნოთ, რომ პატრიარქები მათგან დამოუკიდე-

*) Adant commencé par dépendre du Patriarcat d' Antioche, ils (les Georgiens) se sont élus, plus tard, un Catolico et sont devenus independants. Histor de la Conversion des Georgiens du Christianisme par le patr. Macaire d' Antioche d' Antioche. Trad. de l' Arabe par Olga de Lebedew. Roma 1905. არაბული ტექსტით, როგორც პრავოს. სობესედნ. წიგ. იანვ. და მარტი 1906 წ.

ბელ საეკლესიო ოლქებში ხშირად იქცეოდნენ ასე ძველი ჩებულების გამო; ასე იქცეოდნენ იგინი რუსეთშიაც პატრიარქების დროს: „როდესაც მოწვეულნი მოსკოვში პატრიარქი ნიკონის გასასამართლებლად აღმოსავლეთის პატრიარქები მოვიდნენ რუსეთში, იგინი რუსეთის ნიადაგზე ფეხის შედგმისთანავე იქცეოდნენ, როგორც უმაღლესი უფლების მექონე რუსეთის ეკლესიაში ძალი, იღებდენ საჩივრებს, განაჩენდნენ სამართალს და სასჯელს, სჯიდნენ და არიგებდენ (ნ. სუვოროვი. საეკლ. კან. კურსი. ტ. I. 119 გვ. მაკარი. ისტორია რუს. ეკლესიისა). მოსკოვ, 1666—1667 წ. კრებაზე, რომელზედაც დაისაჯა პატრ. ნიკონი, დაესწრო ქართველი მიტროპოლიტი ეპიფანე, როგორც წარმომადგენელი ერთი დამოუკიდებელი ეკლესიისა. (მაკარი, რუს. ეკლ. ისტორია. 12 ტ. 67 გვ.)

სპარსეთის შაჰებისა და სათათრეთის სულთანების ფარმანები აგრეთვე უეჭველად მოწმობენ, რომ მე XVII—XVIII საუკ. საქართველოს ეკლესია იყო სრულებით დამოუკიდებელი რომელიმე საეკლესიო ძალისაგან მისი ოლქის გარეშე. ქათალიკოსებს ირჩევდნენ ეპისკოპოზები, კრებული და ერის კაცები და ამტკიცებდა მათ შაჰი, ან სულთანი იმ პერიოდებში, როდესაც მათ, როგორც ხმლით

დამპყრობელთ ეკუთნოდათ უფროსობა საქართველოში, დანარჩენ დროს-კი ამტკიცებდენ მათ თვითონ საქართველოს მეფეები; მაგალ., 1764 წელში მეფე ირაკლიმ გამოიწვია რუსეთიდან ანტონი I და აღაყენა ის წინანდელ ქათალიკოსის უფლებებში; აგრეთვე ანტონი მე II დაამტკიცა ქათალიკოსის ხარისხში 1790 წ. პირველის სიკვდილის შემდეგ. ამ სახით, 1783 წელს რუს—ქართველთა პირობის შეკვრის დროს, შეერთებული ქართლ-კახეთის სამეფო იყო სრულებით დამოუკიდებელი, როგორც საეკლესიო, ისე სამოქალაქო მხრივ. ამ გარემოებას აქვს გარდამწყვეტი მნიშვნელობა ავტოკეფალიის საკითხისათვის იურიდიული და კანონიური. იმის გამოკვლევას-კი თუ რამდენი საუკუნეა, რაც სარგებლობდა ის ავტოკეფალიით—აქვს მხოლოდ ისტორიული ინტერესი და მნიშვნელობა. ხომ არავინ არ არის წინააღმდეგი რუსეთის ეკლესიის სურვილისა აღადგინოს თავისი პატრიარქობა, თუმცა ეს ჰქონდა მას მხოლოდ 111 წლის განმავლობაში. 1783 წლიდან 1810 წლამდის არ მომხდარა არავითარი შეზღუდვა ან შემცირება უფლებათა და უაღრესობათა ქათალიკოსის პატივისა და ძალისა თვითონ საქართველოში, საქართველოს გარეთ-კი რუსეთის მღვდელ-მთავრის განსაგებებლში.

პირობის მე 8 მუხლით ჰქონდა მას მინიჭებული მე 8 ადგილი, როგორც უპირატესობა პატივისა ავტოკეფალიურ ეკლესიათა ჩვეულებებისამებრ, მსგავსად მისსა, როგორც რუსეთის პატრიარქს ჰქონდა აღმოსავლეთის ეკლესიათა მღვდელ-მთავრის განსაგებელში დანიშნულ მესხეთე ადგილი, თანასწორათ სხვა პატრიარქებისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა: რომისა, კონსტანტინეპოლისა, ალექსანდრიისა, ანტიოქიისა და იერუსალიმისა, რომლებიც, როგორც ეხლა, იყვნენ სრულიად დამოუკიდებელი ერთმანეთისაგან. ამ სახით, 27 წლის განმავლობაში, ქათალიკოსების ანტონი I და ანტონი II მართველობის დროს, დამოკიდებულებანი რუსეთის უწ. სინოდისა და საქართველოს დიკასტერიის — ქათალიკოსით — შორის იყვნენ, როგორც თანასწორთა შორის: ქათალიკოსი ირიცხებოდა მარტო სახელით უწ. სინოდის წევრად, გარეშე ყოვლისა დამოკიდებულებისა. კანონით-კი მას შეეძლო ყოფილიყო საპატიო თავმჯდომარეთ უწ. სინოდისა თანახმად მისის ხარისხისა, რადგანაც მას ეჭირა უფროსი ეფისკოპოსის კათედრა უძველეს სატახტო ქალაქში (4—5 საუკ), რომელშიდაც ის ცხოვრობდა საეკლესიო კანონების ძალით.

1811 წელს ალექსანდრე I რეზოლიუ-

ციით უწ. სინოდის და ღენ. ტორმასოვის მოხსენების გამო ქათალიკოსი ანტონი II გაიგზავნა რუსეთში და იქ დაარჩინეს. იმის შემდეგ ქათალიკოსი არ ამოირჩიეს და მართველობა დაქვრივებულ ივერიის ეკლესიისა მიანდევს რუსეთის უწმ. სინოდის ერთ წევრთაგანს წოდებით „საქართველოს ეგზარხოსს“. ასეთი წესი მართველობისა დღემდის დარჩა. ამ სახით „საქართველოს ეგზარხოსები“ ითვლებოდენ ვითომ „მოადგილეთ“ საქართველოს ქათალიკოსისა. ხშირად ძველად ეგზარხოსები იგზავნებოდენ დროებით, როგორც პატრიარქების დელეგატები ანგარიშის გასინჯვისა, კანტროლისა და საეკლესიო საქმეების წესიერებაში მოყვანისათვის. (კრასნოჟენ. განმმარტებელნი აღმოსავლეთის ეკლ. სჯულის კანონი. 1892 წ. 44 გვ.). საქართველოს ეგზარხოსს აქვს რამოდენიმე უაღრესობა და უფლება შედარებით სხვა რუსეთის ეკლესიის მღვდელმთავრებთანა ც-კი, მაგალ. საეგზარხოსოს ეპისკოპოსები მის მიერ შეეკითხებიან წერილობით უწმ სინოდს. (სუვოროვ. საეკლ. სჯულ. კურსი. აღმოს. ეკლეს. 1892 წ. 44 გვ.).

რადგანაც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია ისტორიულად უეჭველი ფაქტია, კანონიური ახსნა ამ საკითხისა არის ცხადი და ლოღიკური ყოველ კანონისტისათვის, უცხო

კაზუისტურ სოფისტიკისა. ხალხში ფრიადი სარწმუნოების დაცემისა და საეკლესიო ცხოვრების სრული დარღვევისა გამო, როგორც პირდაპირი შედეგის 1811 წლის რეფორმისა და რადგანაც ახლა შესაძლებელია ხმა მალა იყოს განცხადებული ესა, საქართველოს სამღვდლოებამ და ერის კაცებმა მიმართეს რამოდენიმე აზრით სასულიერო და საერო უწყებათ, რომ აღდგენილ იქმნას ეგზარხოსობამდის არსებული წესი საქართველოს ეკლესიის გამგეობისა, მსგავსათ მისა, როგორც რუსეთის ეკლესია უბრუნდება ეხლა პეტრემდის არსებულ წესებს, რომლებიც უფრო შეეფერებიან ეკლესიის მიზანსა და წესს პატრიარქის მართველობის ქვეშ. საერო უფლებამ უმაღლესი ბრძანების გამო გარდასცა ეს საკითხი განსახილველათ საეკლესიო კრებას, რომელიც არ შეკრებილა უმეტეს ორასი წლისა, და როგორც უმაღლესი კონტროლური ინსტანცია, ნახავს თუ არა, რომ სინოდის განკარგულება 1811 წლისა, შესახებ ძველი ივერიის საეკლესიო ოლქისა ეწინააღმდეგება საეკლესიო კანონებს და ხალხის სარგებლობას, და რომ ეს განკარგულება გამოიწვია „დროების საჭიროებამ“ — შეცვლის უწმ. სინოდის ამ დადგენილებას და დაუბრუნებს დაქვრივებულ ივერიის ეკლესიას ძველს საეკლესიო კა-

ნონებით ხელ-უხლებელ ავტოკეფალიურ უფლებათა და უაღრესობათა. დამორჩილება რომელიმე ავტოკეფალიურ ეკლესიისა სხვა საეკლესიო ოლქის ქვეშ არის სრულიად უკანონო მოქმედება (8 კან. III მსოფლ. კრებ.); მაშასადამე, კანონიერი და სჯულიერი საეკლესიო გამგეობისთვის საჭიროა აღდგინდეს წინანდელი მართველობა ქათალიკოსისა.

ეს რეფორმა გამომდინარეობს პირდაპირ და ლოღიკურათ ყველა სახელმწიფოებში შემოღებულ სამოქალაქო და სასულიერო რეფორმებისაგან, მაგალ. სარწმუნოების თავისუფლად აღიარების კანონისა*), რომდესაც რამოდენიმე ძირითადი სახელმწიფოს წესები იყვნენ შეცვლილნი. უმაღლესის ბრძანების გამო მართლმადიდებელი ეკლესიის მართველო-

*) ბერდნიკოვი. „ახლანდელ დროში გამოცხადდა კანონი სარწმუნოების თავისუფლებაზე. ეს რჯული აწესებს, რომ აღდგინდეს ავტონომიური მართველობა მართლმადიდებელი ეკლესიისა, ავტონომიური მართველობა უნდა გახდეს მიზნათ განზრახულ საეკლესიო რეფორმებისა რუსეთში. ავტონომია-კი მდგომარეობას მასში, რომ მართველობა ერთი ადგილობითი ეკლესიისა არ იყოს დამოკიდებული მეორე ადგილობითი ეკლესიის მართველობაზე, აგრეთვე არც საერო უფლებებისაგან. ავტონომიის უფლებასთან არის შეერთებული უფლება რჯულის მდებლობისა და თვით-მართველობისა“. (ცერკოვნ. ვედომოს. № 21, 1906 წ.).

ბა უნდა დამყარდეს მკაცრ კანონიურ საფუძველზე, მაშასადამე, არ არის არავითარი საფუძველი, რომ დამოკიდებული ეხლა უწმ. სინოდისაგან საქართველოს ეკლესია დარჩეს შემდეგშიაც დამოკიდებულ მდგომარეობაში. თუ განზრახულია გაუქმდეს პეტრე დიდის „სასულიერო რეგლამენტი“, ნუ თუ შეიძლება ხელ-უხლებლათ დაიტოვოს ტორმასოვის პროექტი „ეგზარხოსის მართველობაზე“ ნუ თუ პეტრე დიდს უფრო მცირედ სურდა „კეთილი“ რუსეთის ხალხისათვის, ვიდრე ღენერ. ტორმასოვს ქართველთათვის? თუ-კი ორასი წლის განმავლობაში, საეკლესიო რეფორმა გენიოსი მონარხისა გახდა შეუფერებელი, დაძველებული, ნუ თუ საეკლესიო რეფორმა უბრალო ღენერლისა უნდა შემდეგშიაც დარჩეს შეუცვლელად?!...

სახელმწიფოს შეუძლია თავის საზღვრებში დაადგინოს ეს თუ ის სამოქალაქო წესები სხვა სახელმწიფოების დაუკითხავად, მაგრამ ადგილობრივი ეკლესიებმა თავიანთი რჯულთმდებლობა უნდა შეათანხმონ მსოფლიო ეკლესიის რჯულთმდებლობას, თუ სურთ დარჩენ მის წევრებათ.

ამის გამო საჭიროა აღდგინდეს კანონიური რიგი და მართველობა საქართველოს ეკლესიისა ძველი წესისამებრ. გადაქცევა ქათა-

ლიკოსის საეკლესიო ოლქისა რუსეთის ეკლესიის სამიტროპოლიტო მაზრად კიდევ უფრო დაარღვევს საეკლესიო კანონებს, ვიდრე გადაქცევა საქათალიკოსოს საეგზარქოსოდ (12 კან. IV მსოფლ. კრ. არისტინა: „ერთი ოლქი არ იყოფა ორ ოლქათ, ვინც-კი გაჰყოფს, ის არ არის ეპისკოპოზი“).

რომ პრაქტიკული განხორციელება საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებებისა უწინდელ გეოგრაფიულ და ეტნოგრაფიულ ივერიის ეკლესიის საქათალიკოსო საზღვრებში შესაძლოა, — ამის შესახებ არ არის არც ეჭვი და არც უძღვევლი სიძნელე, რადგანაც XV საუკუნის არსებობის დროს ეს ეკლესია განიცდიდა კიდევ მეტ გაჭივრებას, ვიდრე ეხლა, მაგრამ ყოველთვის იყვნენ ღირსნი მწყემსნი, რომელთაც შეეძლოთ ემწყემსათ სიტყვიერი სამწყსო, წინ გასძლოლოდენ მათ და დაეცვათ სხვა რჯულის ხალხთაგან, შეიმუშავეს კრებულადგილობითი საეკლესიო კანონებისა, ყოველთვის იღვლებოდენ „უმართლმადიდებელესებათ“ (იხ. პროკოფი II წ. ვალსმმონი XII საუკ. და სხვ.), უღირსეულეს წევრებათ მსოფლიო ეკლესიისა, რომლის ცხოვრებაშიდაც იღებდენ დიდ მონაწილეობას და შეჰქონდათ მასში თავისი საუნჯე სასულიერო და მატერიალური. საქართველოს სამღვ-

დელოება ახლა არის გამსჭვალული იმავე ქრისტიანული იდეალებით და სარწმუნოებაზე და სამშობლო ეკლესიაზე გულს მოდგინებით, როგორც მისი წინაპარნი—მოღვაწენი, მოწამენი და მღვდელ-მთავარნი; მის წევრთა შორის არის ათობით იმპერიის უმაღლეს სასულიერო სასწავლებლებში კურს დამთავრებულნი და ასობით, რომელთაც მიუღიათ განათლება სასულიერო სემინარიებში და სასწავლებლებში. თუმცა მე XIX საუკუნეში საქართველოს სამღვდელოებას არ ჰქონია დამოუკიდებელი ეკლესიის თვითმართველობა, მაგრამ, როგორც კულტურისაგან წოდებას, მას ჩქარა შეუძლია ეხლა შეეჩვიოს საეკლესიო საქმეების პრაქტიკულად აღსრულებას. ის ავტოკეფალიისაგან არ მოელის არც შემოსავლის მომატებას, არც შრომისა და ზრუნვის შემცირებას, მაგრამ სარწმუნოება და ეკლესია ამისაგან უეჭველად შეიმატებენ. სამწყსოს სულის ცხონება-კი—უმთავრესი მიზანი და დანიშნულებაა დედამიწაზე ეკლესიისა და მის მსახურთა არსებობისა.

ყველაზე პირველათ ეხლა საჭიროა აღვიარება პრინციპიალურად საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებათა, შემდეგში-კი კომისიამ, შემდგარმა სამღვდელოებისა და სამწყსოს თავისუფლათ ამორჩეულ წევრებისა-

გან უნდა შეიმუშაოს ვრცლათ საფუძველნი საეკლესიო თვითმართველობის პრაქტიკულათ განხორციელებისა და მისი რუსეთის ეკლესიასთან და რუს მცხოვრებთან კავკასიაში დამოკიდებულებისა. ივერიის საეკლესიო ოლქში ცოტაა რუსები სოფლის მცხოვრებთა შორის, არის მარტო მოსამსახურენი ქალაქებში და მართველობაში, რომელთათვისაც შესაძლოა იყვნენ რუსი მღვდლები, ან ქართველები, მცოდნენი რუსული ენისა. სამხედრო მღვდლები არ ემორჩილებიან უწმ. სინოდს, იგინი შემდეგშიაც იქნებიან უწყებაში სამხედრო პროტო-პრესვიტერისა, როგორც ეხლა. მწვალებელთ, რუს—მოლაკანთ, დუხობორებს და სხვ. ჰყავთ თავიანთი მღვდლები, ამას გარდა საქართველოში შესაძლოა იყოს, რასაკვირველია, რუსი ეპისკოპოზი, მაგრამ თუ ის იქნება დამოუკიდებელი ეგზარხოსის, მიტროპოლიტის, ან კიდევ არქიეპოსკოპოზის ხარისხში, ერთ ქალაქში ქათალიკოსთან, რაც აკრძალულია საეკლესიო კანონების ძალით, შეტაკება თითქმის აუცილებელი იქნება, რადგანაც რუსები მიემხრობიან თავის მწყემსმთავარს, ქართველები-კი თივისას და დაიწყება განხეთქილება და შუღლი, რასაც უნდა ვერიდებოდეთ. მართლმადიდებელ ბერძნებს შეუძლიათ იყოლიონ, როგორც წინეთ, თავიანთი მღვდ-

ლები, აგრეთვე ოსებს, მორჩილთ ქათალიკოსისა. ყველა დანარჩენთ სხვა სარწმუნოებათა მიმდევართ შეუძლიათ, როგორც ადრე, აღასრულონ თავიანთი წესები, ჩვეულებანი და ღვთის მსახურება დაუბრკოლებლათ ძველებურის იმ გვარად სარწმუნოებათა შეწყნარებით, რომლითაც განირჩეოდა ყოველთვის საქართველო და რასაც მოწმობენ მოგზაურნი, მყოფნი საქართველოში, მაგალ., ცნობილი შარდენი მე XVII საუკუნეში, რაზედაც აგრეთვე მოწმობენ საეკლესიო და სამოქალაქო კანონები მეფე ვახტანგ VI, რომელშიდაც არ არის არც ერთი მუხლი, შემზღუდველი საქართველოს მცხოვრებთ სარწმუნოებრივ უფლებათა, ქრისტიანთა და არა ქრისტიანთა.

რადგანაც ივერიის ეკლესია ძველათაც იყო ერთი და განუყოფელი, ამისთვის ამ საეკლესიო ოლქში უნდა იყოს ერთი ქათალიკოსი, 1) სივრცე საქართველოსი დიდი არ არის; — ორი — სამი გუბერნიაა, 2) ასეთია სურვილი სამღვდელოებისა და ხალხისა, 3) საქართველოს, რუსეთთან შეერთების წინ იყო მარტო ერთი ქათალიკოსი, 4) შენახვა ორი საქათალიკოსო (უწყების დაჯდება ძვირად და 5) თუ ზოგჯერ კიდევაც იყვნენ ორი ქათალიკოსი, ეს იმ მძახვის გამო, რომ საქართველო იყო განუყოფელი სამ სამეფოდ და რა-

მოდენი მე სამთავროდ, რომელთაგანაც თვითეულს მეფეს სურდა თავის სამეფოში ჰყოლებოდა დამოუკიდებელი ეკლესიის თავი.

ჩამომავლობით სხვა და სხვაობა საქართველოს საეკლესიო ოლქის მცხოვრებთა ვერ დააბრკოლებს ავტოკეფალიის განხორციელებას, როგორც არ აბრკოლებდა უწინ, როდესაც საქართველოში სცხოვრობდენ თითქმის ყველა იგივე წარმომადგენლები სხვა და სხვა ტომთა, როგორც ახლა რუსეთშია ეს, როგორც მოწმობს შარდენი ¹⁾, რომელნიც თავის სავაჭრო საქმეების გამო მე XVII—XVIII საუკუნოებში სცხოვრობდენ საქართველოს ქალაქებში და დაუბრკოლებლათ ვაჭრობდენ. ასე რომ მაგალ., პოტემკინი სამხრეთ რუსეთში ყოფნის დროს, იწერავდა მე XVIII საუკუნეში ბეწვეულობას თავის საჭიროები-

„ En Georgie chacum a la liberté de vivre dans sa religion et dans ses coutumes, d' en discourir et de les défendre. On y voit des armeniens, des grés, des juifs, des tures, des persans, des indiens, des tartares, des Moscouitec et des Europeans. Voyages de Chardéens en Perse (autres liux de l' Orient. t. 2 p. 130.) Amsterdam 1711.

სათვის არა მოსკოვიდან, არამედ თფილისიდან რუს ვაჭართაგან ²⁾).

ამასთანავე არც ძველათ, და არც ჩვენ დროში არ ყოფილა და არ არის თითქმის არც ერთი დამოუკიდებელი საეკლესიო ოლქი, დასახლებული განსაკუთრებით მარტო ერთი ტომისაგან, მაგრამ ეს არ აბრკოლებს ეკლესიების ავტოკეფალიის განხორციელებას. ხომ „შაბათი კაცისათვის იქმნა“ (მარკ. II თავი 27 სტ.) და არა წინაუკმოდ, ამისათვის „ყოველი საშვალეებით უნდა ვიღვაწოთ კაცის ცხოვნებისა და უშიშრობისათვის“ (88 კან. VI მსოფლ. კრებ.), როგორც ქრისტიანისა და მოვამარჯვოთ საეკლესიო გამგეობა ადგილობრივ მოთხოვნილებას და ჩვეულებას ეკლესიისას.

ერთი არსებითი პირობათაგანი საქართველოს ავტოკეფალიის განხორციელებისათვის არის გამოძიება საშვალეებათა შესანახად სამღვდელოებისა და საეკლესიო დაწესებულებათა საქართველოში. საქართველოს ეკლესია ძველათ უხვათ იყო უზრუნველყოფილი ყველაფრით, რაც საჭირო იყო მის მატერიალუ-

²⁾ ახალი მასალები ცხოვრების აღწერისა და მოქმედებისა ს. დ. ბურნაშევისა, რომელიც იყო საქართველოში რუსეთის ელჩად 1783—1787 წ. შედგენილია ს. ბ. ბურნაშევისაგან პროფ. ა. ა. ცაგარელის რედაქციით. პეტერბურგი, 1906 წ.

რად არსებობისათვის, აგრეთვე თავის მიზანი-
სა და მოწოდების აღსრულებისათვის, მაგრამ
ეს საშვალეობა დაშრა, გამოილია მას შემდეგ,
რაც მის კანონიურმა გამგემ და მფლობელმა—
ქათალიკოსმა შესწყვიტა არსებობა და რუსე-
თის ეგზარხები შევიდნენ დაქვრივებულ ეკლე-
სიის ქონების მართველობაში, განსაკუთრებით
მე XIX საუკუნის 20 წლ. ეგზარხოს ფეოფი-
ლაქტის მართველობის დროს. ზნეობრივი გა-
ჩანაგება, რომელიც ცხადია ეხლა საქართვე-
ლოს ეკლესიის სამწყსოში და სამღვდლოე-
ბაში, არის პირდაპირი შედეგი მის მატერია-
ლური გაჩანაგებისა. ქართველებს სრულებით
არ შეუძლიათ წარმოიდგინონ, როგორ თუ
ეს ქონება შეწირული ეკლესიისადმი კეთილ
მსახურ მეფეებისაგან, დარბაისელთაგან და
მდაბიო ხალხისაგან ძველი დროიდან, და
დამტკიცებული საკუთარი ოქმებით თითქმის
ყველა ხმლით დამპყრობელთაგან—სპარსელე-
ბისაგან, არაბებისაგან, მონგოლებისაგან და თა-
თრებისაგან შესაძლო იყო ჩამორთმეოდა ეკლე-
სიას მართლმადიდებელ რუსის გამგეობის დროს
და მისყიდულიყო ვისაც კი სურდა ყიდვა ხშირად
იმ ადგილებზე თავ-შესაქცევ სადგომის გასა-
მართავად! ძველებური მოწიწება ასეთ სამღვთო
საგნებზე სრულიად დაეკარგა ხალხს, რის გამოც
საქართველოს მეფეებმა შეწირულება ეკლესიებ-

ში სულის მოსახსენებლათ, რაზედაც უხვი იყვნენ წინა საუკუნოებში, მე XIX საუკუნეში სრულე-ბით შესწყვიტეს. აი სად არის ნამდვილი წყარო ასე ცნობილი ქართული ნიღლიზმისა, სეპა-რატიზმისა და სოციალიზმისა ეკსპროპრიატუ-ლი მიდრეკილებით.... რაზედაც ძველი ქარ-თველები ფიქრსაც ვერ ბედავდნენ, რაც მა-გალითად რუსეთში სრულდებოდა საუკუნოე-ბით (XVI—XVII საუკ.). საქართველოში ეს მოხდა ერთბაშათ. ამასთანავე მზრუნველთაგან და არა კანონიურ მფლობელთაგან ახლა ვე-ძიებთ საშვალეებას საქართველოს ეკლესიის და სამღვდელოების შესანახად, მაგრამ როგორ? დაჯილდოებულია თუ არა საქართველოს ეკ-ლესია საეკლესიო გლეხთა განთავისუფლებისა-თვის? კომისიას მოუხდება მტკიცედ მოიფიქ-როს ამაზე. იპოება, რასაკვირველია, საშვა-ლება ადგილობრივი სასულიერო და სამოქა-ლაქო შამოსავლისაგან, რადგანაც ეკლესია ამასთანავე არის ერთი უდიადესთაგან ინსტი-ტუტი სახელმწიფოს ცხოვრებისა. საქართვე-ლო არ არის განაზებული ისტორიისაგან, ის არ არის მიჩვეული იცხოვროს სხვის ხარჯზე არც საეკლესიო და არც სამოქალაქო მხრივ. ცნობილია, რომ ქართველები უნებლიეთ სტოვებენ თავის სამშობლოს, თუ-კი შიგნით რუსეთის გუბერნიებში მოიპოვება რამოდენიმე

მოსამსახურე ქართველი, არა მქონე არავითარი უაღრესობისა, რუსებთან შედარებით, საქართველოში ძველის დროიდან სცხოვრობენ ითასობით რუსები და სხვა ტომის ხალხი, რომლებიც, თუმცა სარგებლობენ სამსახურით და სხვა პატივით, მაინც ჰხდებიან მის შესახებ უმადურები. ამისათვის დეკანოზი ბუტკევიჩი გადაიტანს ავთიმყოფობას თავის თავიდან საღზე, სიმართლე არ მიუძღვის წინ, როდესაც სცდილობს „აჩვენოს მდაბალი და აღსაშფოთებელი უმადურება რამოდენიმე ქართველ სამღვდელოების წარმომადგენელთა, რომლებიც ვითომდა ყოველთვის სცხოვრობდნენ რუსეთის ხალხისა და მართველობის საჩუქრებით იოანნე III მთავრის დროიდან“.*)

*) წიგნაკი: საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხის შესახებ. დეკან. ბუტკევიჩი. ხარკოვი 1906 წ. 73 გვ.

შემდგომი იქნება დაუბრუნდე გარჩევას ამ წიგნაკისას, რომლისაც თითქმის თითოეული სტრიქონი მოითხოვს პასუხის მიცემას, მე აქ ვიტყვი მხოლოდ რამოდენიმე სიტყვას: როგორც ნათქვამია მოსამართლეთა განაჩენში, ავტორს ჰქონდა მინდობილი მე II განყოფილებისაგან მოყვანა ცნობაში არქივის საბუთის წიგნებისა მე XVIII საუკ. ბოლო და მე XIX დასაწყის საუკუნოებისა, რომლებიც ინახებიან სინოდის არქივში და ეხებიან საქართველოს, უმეტესი ნაწილი რომლებისაც უკვე დაბეჭდილია და $\frac{2}{3}$ ბუტკევიჩის მცირე თხზულებისა არის მიმართული ისეთ საკითხებზე, რო

ეს ოცნება მოწმობს არა მარტო ავტორის ღრმა უმეცრებაზე საეკლესიო ისტორიაში რუსეთისა, საქართველოსა, აგრეთვე რუსეთის სამოქალაქო ისტორიაში, არამედ მას დიდ მიდრეკილებაზედაც — „ივაჭროს ქეშმარიტებით“ (2 კან. II მსოფლ. კრ.).

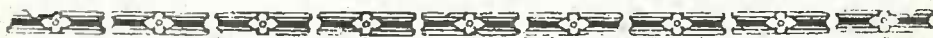
მელთაც არა აქვთ პირდაპირი დამოკიდებულება მინდობილ წინადადებასთან. გაუგებარია, რისთვის ავტორმა იღვა თავის თავზე ამ შრომის აღსრულება: სცოდნია მას წინეთ საქართველოს საეკლესიო ისტორია, ანუ თუ უცხოვრია საქართველოში? ამას გარდა არა სჩანს ამ წიგნაკისგან: მოახსენა თუ არა მან ეს საბუთის წიგნები მე II განყოფილებას წინეთ, დაბეჭვდამდის, როგორც ჯერ იყო, მარტო ცნობილია, რომ მან თავის თხზულება დაბეჭდა პირველათ ჟურნალში „ვერა ი რაზუმ“ 1606 წ. შემდეგ გამოსცა ცალკე წიგნაკათ და ახლა იბეჭდება მე II განყოფილების წევრთა განაჩენში, მაშასადამე, იმას ეძლევა რამოდენიმე მნიშვნელობა. აი რას ამბობს ის თავის შრომის დასასრულში: (76 გვ.) „ვიმეორებ ჩემ რწმენას — საკითხი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისა აღძრულია არა საეკლესიო ინტერესების გამო, არამედ პოლიტიკურისა... მაგრამ ქართველთა პოლიტიკურ მისწრაფებას უნდა ედაონ რუსეთის სამოქალაქო მართველობის მოხელენი და არა საეკლესიო კრება.

რასაკვირველია, თვითოეულ საკითხში, რომელიც ეხება საეკლესიო მართველობას, საქართველოს საქათ-

ლიკოსო იქნება ეს, თუ რუსეთის საპატრიარქო, არის პოლიტიკური, სახელმწიფოური მხარეც, მაგრამ ამის განსახილველათ არიან კანონიერი და მცოდნე პირნი და არავის არ მიუხდვია არც ბუტკევიჩისათვის, არც კრების წინასწარ დასწრებისათვის და არც მომავალ საეკლესიო კრებისათვის განიხილონ საეკლესიო კითხვები პოლიტიკური და არა საეკლესიო—კანონიური მხრივ. თუ-კი მე II განყოფილება თანახმა არის ბუტკევიჩის აზრზე, მან უნდა უარი სთქვას, შეკრიბოს და განიხილოს მასალები საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენაზე და გადასცეს ეს საქმე სამოქალაქო უწყებას. ძლიერ სამწუხაროა, რომ ბუტკევიჩს ასე უყვარს პოლიტიკოსობა. კიდევაც ამან დაუშალა მას აღესრულებინა თავისი მოვალეობა. პოლიტიკაზე ცოტა და ბევრი საეკლესიო მხარეზე და მაშინ შეიძლება მიზანს მიედწია. რასაკვირველია, ტალეირანი ანაფორაში იყო დიდი პოლიტიკოსი და დიპლომატი, მაგრამ ყველას-კი, ვისაც აცვია ანაფორა, არ შეუძლია გასწიოს ტალეირანობა...

==== ბანცხადება. ====

დაიბეჭდა და იყიდება „შინაური საქმეების“
გამოცემა.

მამიის დღიურიდან

ბრამ პას-კლან.

რუსულიდან გადმოთარგმნილი.

ფასი ერთი შაური.

947.922

Q 133

3

0785

20/41